

Offentlighet kommer före sekretess i aktuellt fall

»Forskare har nog stor kunskapslucka«

Striden om huruvida andra än Christopher Gillbergs forskargrupp kan få tillgång till gruppens forskningsmaterial väcker flera principiella frågor. Svaren är inte entydiga, menar de som Läkartidningens talat med. Men efter kammarrättens dom tycks ett vara säkert: informationen till försökspersoner måste ändras.

II Lundasociologen Eva Kärfve har begärt insyn i underlaget till en studie om DAMP som barnneuropsykiatern Christopher Gillberg och hans forskargrupp vid Göteborgs universitet, GU, genomfört. Hon söker, enligt vad hon anför, klarhet i hur forskarna hanterat bortfallet.

Universitetet nekade men fick nyligen backning i Göteborgs kammarrätt som anser att Kärfve har ett berättigat intresse av att få ut materialet. Med vissa förbehåll ser den ingen risk för men eller skada enligt Sekretesslagen. Universitetet, som fick formulera förbehållen, har bestämt att materialet ska avidentifieras.

Ärendets juridiska kärna gäller offentlighetsprincipen, dvs rätten att ta del av allmänna handlingar kontra sekretess. För forskarsamfundet står konflikten mellan behovet av att granska forskning kontra behovet av att skydda försökspersoner i centrum. Den aktuella studien friades från fusk och oredlighet av en etiskt nämnd vid GU. Men nämnden var inte enig om huruvida en extern granskning var nödvändig.

Svårare få försökspersoner

Efter kammarrättens utslag befarar en del att det blir svårare att rekrytera försökspersoner, eftersom det inte krävs nytt samtycke för att andra än de som genomfört den primära studien kan få del av personliga uppgifter. På DN debatt hävdade preses vid Sahlgrenska Akademin Göran Bondjers och KIs rektor Hans Wigzell att domen åsidosätter Helsingforsdeklarationens etiska principer.

Andra, som överläkare Åke Thörn, har i Läkartidningen (nr 11/2003) anför att allmänhetens tilltro till forskarsamhällets strävan efter oväld kräver att den kan granskas, och att peer review-systemet har många brister. Olle Stenholm, allmänhetens pressombudsman, påpekade i tidningen Dagens Forskning att offentlighetsprincipen är ett redskap för att granska makten, och att statlig forsk-

FOTO: PETER ÖRN

Elisabeth Rynning, jurist vid Uppsala universitet.

Rynning, jurist vid Uppsala universitet, menar att det finns juridiska oklarheter för när och hur forskningsmaterial får lämnas ut och att kammarrätten inte ska göra en intresseavvägning, utan bara bedöma risken för men. Samtidigt har kammarrätten följt praxis. En praxis som hon och andra tror överraskar många forskare.

Dåligt insatta i forskningsetik

– I resningsansökan framhåller GU att försökspersonerna fått veta att handlingarna som ligger till grund för studien inte kommer att lämnas ut. Men det kan forskarna inte lova. De kan tala om att materialet faller under Sekretesslagen och att det bara kan lämnas ut under vissa förutsättningar. Men Regeringsrättens praxis är ganska generös och därför kan man inte lova särskilt mycket. Här finns nog en stor kunskapslucka bland forskare, säger hon.

Birgitta Forsman, docent i vetenskapsteori med inriktning på forskningsetik vid Lunds universitet, håller med.

– I sin artikel i DN kallade Wigzell och Bondjers genomgående Helsingforsdeklarationen för Helsingforskonventionen. Det är också långt ifrån solklart att domen strider mot Helsingforsdeklarationen som de hävdar. Detta visar hur dåligt insatta folk är i forskningsetik, även de som borde vara det, säger hon.

Hennes bedömning är att informationen som ges till försökspersoner i framtiden måste utökas så att rådande villkor klart framgår. Det kunde Vetenskapsrådet, VR, lämpligen ta fatt i, anser hon, och får visst medhåll från Madeleine Leijonhufvud, biträdande generaldirektör vid VR.

– Det är möjligt att vi bör se närmare

ning är en del av denna makt.

Det sista ordet i fallet är inte sagt eftersom GU begärt resning hos Regeringsrätten. Föräldrar till barnen i DAMP-studien har också gjort en anmälan till Europadomstolen.

Elisabeth

på hur samtycke inhämtas, men vi väntar tills ärendet nått sitt slut, säger hon.

Skulle kammarrättens dom stå sig kan man undra vilken typ av forskningsmaterial som i framtiden kan begäras ut och av vem.

– Den aktuella studien var publicerad. Hur är det med opublicerat material? Om det är allmän handling, vilket somliga jurister anser, kan konkurrenter få ut resultat från pågående studier. Det vore olyckligt, säger Forsman.

Kammarrättsrådet Paul Öhvall vid Kammarrätten i Göteborg vill inte spekulera i dessa frågor och menar att det får bedömas i varje enskilt fall.

Rynning och Forsman anser att Gillberg och Kärfve båda åberopar legitima intressen och att konfliktens frågor bör diskuteras mer. I grunden lutar de dock åt att ge granskningsbehovet företräde. Men det finns flera sätt att tillmötesgå detta, och de är inte säkra på hur domen påverkar intresset för att delta i forskning.

– En patient kan mena att det är viktigt att forskningen blir ordentligt granskad, säger Rynning.

– Patienter kommer nog att reagera negativt, åtminstone på kort sikt. Det kan motverkas om informationen blir bättre, säger Forsman.

Björn Ramel

läkare och frilansjournalist

Avstämningsmöten

Antalet slentrianmässiga sjukskrivningar ska minskas och läkare ska bli mer medvetna om vad intygandet innebär. Det är vad regeringen hoppas uppnå med propositionen om förändringar i sjukskrivningsprocessen.

II Arbetslivsminister Hans Karlsson presenterade propositionen tillsammans med vänsterpartiet och miljöpartiet förra veckan. Förändringarna föreslås träda i kraft 1 juli i år.

Läkarintyget ska betona det medicinska syftet med sjukskrivningen och motivera varför patientens tillfrisknande gynnas av att inte arbeta. Om läkaren bedömer att önskan att bli sjukskriven beror på annat än sjukdom, till exempel

Stora problem trots full läkarbemanning

Orättvis budget får läkare i Haparanda att sluta

Alla läkare, utom chefen, vid Haparanda vårdcentral har sagt upp sig. Läkarna hävdar att vårdcentralens budget är orättvist låg.

II – Någonstans tar tålamodet slut!

Det säger Roger Hedman, ordförande i Norrbottens läkarförening och distriktsläkare vid Haparanda vårdcentral. För snart två veckor sedan lämnade han tillsammans med nio kolleger in sin avskedsansökan. Och det av omsorg om övrig personal och patienter.

– För deras skull hoppas jag att landstingsledningen tar sitt ansvar och rannsakar sitt samvete. Har de verkligen varit schysta i budgetfördelningen?

Problemet på Haparanda vårdcentral är inte att det fattas läkare eller att lönerna är dåliga. Problemet är att det knappt finns någon kringpersonal, berättar Roger Hedman.

– Det är inte medicinskt försvarbart att ständigt ligga fyra veckor efter på skrivexpeditionen. Sköterskorna är för få och hinner inte med att ta hand om patienterna, tidshållningen blir sämre, effektiviteten minskar och irritationen ökar.

Budgeten 20 procent lägre

Roger Hedman hävdar att Haparanda vårdcentral har en budget som ligger 20 procent lägre per invånare än andra vårdcentralers budget i östra Norrbotten.

Och så har det varit i tio–femton år. Han får visst medhåll av primärvårdschefen Bo Westerlund, som visserligen inte instämmer i den exakta siffran.

– Jag är den förste att erkänna att resursfördelningsmodellen i Norrbotten historiskt varit orättvis. Och är det fortfarande i år.

Tidigare låg primärvården i olika geografiskt ordnade förvaltningar. Sedan ett par år tillbaka finns all primärvård i en division. Nu har landstingsledningen tillsatt en utredning som ska mynna ut i en ny resursfördelningsmodell från och med årsskiftet.

– Då kommer Haparanda att få samma resursfördelning som andra likvärdiga vårdcentraler i Norrbotten, säger Bo Westerlund.

Roger Hedman och vårdcentralenschefen har i många år försökt påtala vårdcentralens dåliga budget via samtal och skrivelser. Men inget har hänt. Roger Hedman tror att landstingsledningen nu försöker gömma sig bakom sin utredning.

– Det har redan varit två utredningar som har verifierat tio till femton års vetenskap om den sneda budgetfördelningen. Nu pratar man om en utredning till, som ska vara klar till hösten, men den tänker inte vi vänta på.

Men det är precis vad både Bo Westerlund och landstingsrådet Yvonne Stålnacke

Ordföranden i Norrbottens läkarförening, Roger Hedman, och hans läkarkolleger på vårdcentralen i Haparanda säger upp sig i protest.

Foto: Foto: Lars-Olof Nihlén

nacke tycker att läkarna borde ha gjort.

– Vi vill att de drar tillbaka sina uppsägningar och har tålamod med arbetet under det här året, säger Yvonne Stålnacke.

Gjort vad de kunnat

Men läkarna är överens om att de har gjort allt som står i mänsklig makt för att komma till rätta med det problemet. Roger Hedman menar dock att det finns en öppning om budgeten justeras omgående. Något som Yvonne Stålnacke anser helt otänkbart.

– Då skulle vi få problem med reaktioner från de andra vårdcentralerna, säger hon.

Roger Hedman vet inte vad som händer med vårdcentralen nu.

– Det orkar jag inte riktigt tänka på heller.

Alla läkare arbetar kvar på Haparanda vårdcentral fram till 30 juni. Roger Hedman har inte bestämt vad han ska göra sedan, förutom att han sitter kvar som ordförande i lokal föreningen året ut.

– Jag tror inte att jag har svårt att få jobb, jag saknar inte erbjudanden.

Sara Hedbäck

sara.hedback@lakartidningen.se

regel vid långa sjukskrivningar

olust, psykosociala arbetsmiljöproblem eller existentiella problem, ska läkaren hänvisa patienten till andra åtgärder, enligt förslaget. Alla intygsskrivande läkare ska få särskild information om hur sådana situationer ska hanteras.

– Man får inte ange en diffus diagnos som människor måste leva med i år. Vi ska öka trycket på läkarna så att de skärper sig med intygen, sa Hans Karlsson.

I sjukfall som väntas bli kortvariga ska läkaren inte nödvändigtvis behöva bedöma arbetsförmågan.

Som Läkartidningen berättade i nr 10/2003 blir avstämningsmöten förstahandsalternativet vid långa sjukskrivningar. Försäkringskassan kan konsultera en andra läkare som komplement. Det blir försäkringskassans ansvar att sam-

mankalla, lämpligen efter fyra veckor, men även den behandlande läkaren eller arbetsgivaren kan göra det. Läkare som deltar i mötena föreslås få timsättning.

Utbildning i försäkringsmedicin

Riksförsäkringsverket ska med början i maj ge alla intygsskrivande läkare utbildning i försäkringsmedicin. Ett mindre antal läkare – de som väntas bistå med kompletterande intyg – ska få fördjupad utbildning.

Antalet försäkringsläkare vid försäkringskassorna ökas med 60 procent.

Kravet på rehabiliteringsutredning skärps. Sådan blir obligatorisk i särskilt uppräknade fall. I dag kan arbetsgivaren avstå om det anses obehövt. Arbetsgivaren ska påbörja utredning efter fyra

veckor och lämna in den till försäkringskassan senast efter åtta veckor.

Regeringen hoppas att andelen deltidssjukskrivningar ska öka från dagens 30 procent till 35 eller 40 procent, vilket regeringen bedömer motsvarar en minskning av sjukskrivningskostnaderna med mellan 4 och 5,5 miljarder kronor årligen.

Ett förslag om ökat ekonomiskt arbetsgivaransvar kommer att finnas med i vårbudgeten den 15 april om de tre partierna kommer överens. S, v och mp planerar också förslag rörande arbetsmiljön. Och i höst väntas förslag som berör företagshälsovården.

Elisabet Ohlin

elisabet.ohlin@lakartidningen.se